

«Кожен з нас – як на долоні...»

(Бутузов О.Г. За холодними річками: Збірка поезій.- Херсон: Айлант, 2007.- 92 с.)

Ім'я Олександра Глібовича Бутузова – відомого на Херсонщині лікаря-психотерапевта – засвітилось на книжковому небокраї літературно-мистецької України порівняно недавно, але одразу й упевнено увійшло до свідомості читацького загалу як регіону, так і країни. Поет дебютував збіркою віршів «Калитка дня» 1996 року, хоча поодинокі його публікації мережили періодику ще з початку далеких 60-х років.

Нині О.Бутузов є членом НСПУ (з 2004 року). Він став лауреатом обласної літературної премії імені М.Куліша (2006). За плечима письменника вже багато поетичних книг: «Птах передбачень» (2000), «Срібне сонце» (2002), «Скляний скрипаль» (2003), «Мистецтво самоти» (2004), «Гримаса Пегаса» (2004), «Сезон жоржин» (2005), «Гра в безсмертя» (2006), «Изнанка времени» (2006).

Збірка віршів «За холодними річками» О.Бутузова є логічним продовженням його творчих експериментів, якими позначені попередні видання. Автор не зраджує своїй улюбленій проблематиці, тож і нова його книга, як відзначено в анотації, «в ліричній формі відображає пошуки сенсу буття та визначення духовних цінностей сучасної людини» [С.2].

Поет червневий за народженням (25.06.1941), тому мотив літа – і як пори року, і як періоду в людському житті – надто йому притаманний. Саме замальовкою розпашілої від неабиякого сквару таврійської днини («Спекотний день – як вицвілий лубок...») і розпочинає О.Бутузов книгу з цілком контрастуючою назвою – «За холодними річками». І одразу ж антонімічні пари *снека – холод, життя – смерть* налаштовують читача на філософський лад, нагадуючи, що все в цьому світі змінне, а ще – тлінне.

Цей початковий (або навіть програмний!) вірш припрошує як до візуального ряду – через згадку про вибілені степовим палючим сонцем простори, де й сліду не лишається від колишніх яскравих кольорів весни, так і до чуттєвого плану – завдяки гіпертрофованому сприйняттю літньої згаги ліричним героєм («здається, в серці висохла волога»). Такий психологічний паралелізм, що має фольклорні витоки, констатує наявність сухості в природі та в людському естві, ніби віддзеркалює внутрішній світ поетового сучасника – особи практичної, або й трохи цинічної, що звикла не шкодувати за минулим, сприймати життя як даність: «І добре, що не вернеться нічого, / Бо наша доля – підсумки турбот» [С.5].

Символіка малої батьківщини, а такою для О.Бутузова є Південна Україна, оскільки він з діда-прадіда автохтон-херсонець, озивається з перших рядків поезії. Ці прикмети («порох степових доріг», «мовчазних могил одвічна велич») переплітаються у вірші з міфологічною атрибутикою Таврії як давнього краю чабанів та овечих отар-шматків («Володар пасовищ – огрядний Велес / В гарячі трави марити приліг», «Він у дрімоті

створює істот, / В яких тверді копита замість пальців»). Огорнута серпанком ідилічності картина сільського надвечір'я, де «пастух, поважний, як панич, / Жене корів, минаючи городи», де «зникає вечір з виглядом заброди», а йому на зміну «надходить справжня господиня – ніч», за логікою могла би продовжитись і завершитись появою лубочної красуні, яка чекає на милого в садочку. Але ні. Автор дарує зовсім інший пуант, який надає цій ліричній мозаїці особливої щемливості й ніби позачасовості:

Усе пощезло у нічній імлі.
І бачиться лише непевна цятка –
В степу заблукле біле козенятко,
Єдиний клаптик світла на землі [С.5].

І здається оте «біле козенятко» на тлі безпроглядної тьми таким же заблуканим і безпорадним людством, яке амбітно простує стежками свого досвіду в нетрях Вічності з претензією на царювання в природі, але постійно збивається на манівці, розуміючи, як ще багато треба пізнати й відкрити в довколишності – у нескінченно загадковому Всесвіті.

Формулу О.Бутузова «кожен з нас – як на долоні», взяту з однойменного вірша, а ще застереження «не сховають нас міста» можна прочитувати по-різному. В дусі класики, пригадаймо, було протиставлення сільського (високоморального) та урбаністичного (позначеного відхиленнями від патріархальних норм) середовищ. Тобто дотримання традиційних приписів на селі, де все і всі на виду, для міста вже не було істотним, і це провокувало розгул розбещеності чи злочинності в полісах. Але таке ховання під дахом велелюдного міста, посеред величезної юрби від якої-небудь відповідальності за неморальність виявляється таким же ілюзорним, як і прагнення уникнути кари Всевишнього: «Знову сонця довгий промінь / Ледь торкається до скроні / Рухом Божого перста». Господь дарує життя, обдаровує прощенням, але й посилає смерть – кому як вирок, кому як полегшення-милосердя. А тому кожен і в житті, і в засвітах – «як на долоні»:

За холодними річками
Трави в'ялі та гіркі.
В серці – яхонтовий камінь,
Сині квіти під руками,
На повіках – мідяки [С.8].

Просто й ненав'язливо О.Бутузов закликає до відповідальності за свої вчинки, за своє місце під сонцем. Як би хто не намагався одурити долю, але фінал буде один.

Поет констатує, що споконвіку в світі поруч із добром, людяністю, правдою прямують зло, жорстокість, кривда. Вони ніби урівноважують терези буття:

І на чолі Ісуса терен в'яне.
І Вельзевул готує рать комах

(«Солодкість втрати в образі Рахілі...») [С.9].

Як день і ніч, так завжди перемижуються життя та смерть. За співами радості буття слідує голосіння. І цього нікому не відмінити, нікому не скасувати:

І на квітки, солодкі як цукати,
Весь день сідають бджоли хутові.
А по ночах відспівують цикади
Сухі гілки, померлі у траві [С.9].

Кожен має залишити цей світ у визначений для нього час – чи ти знаменитість, а чи непримітна, незнана для широкої громади особа. Смерть як продовження життя умиряє пристрасті, звільняє від мирських турбот чи напастей. Як знати, чи дали б щось видатніше від того, що встигли створити, О.Пушкін та М.Лермонтов (вірш «Література»), коли б живими повернулися зі своїх фатальних дуелей:

Дворянська честь, гульняйство та жінки,
Поблажлива прихильність до народу.
І нагла смерть у молоді роки –
Як в покарання, так і в нагороду [С.30].

Примхливість людських дол, химерність надій і сподівань прозирає з книги О.Бутузова, насичуючи її екзистенційними мотивами людської самотності й відчуженості. Водночас автор далекий від песимізму, адже людство наділене такими нетлінними скарбами: є серце («дорогоцінний камінь / з гранями гострими»), і розум, що «поширюється думками- / зграями в просторі», і бажання («невгамовні бджоли / з намірами гріховними»), і віра («в долоні жолуді, / в котрих дуби приховані»), і творчість («пошук неймовірного»), і кохання («жовтогаряча квітка, / можливо, даремно зірвана»).

У поезіях книги «За холодними річками» О.Бутузов говорить про найболючіше, намагаючись бути гранично відкритим читачеві, «як на долоні» поставати і перед ним, і перед Господом. При цьому автор не вдається до спрощеності чи запобігання. Його слово щире й доступне, але не простакувате. За кожною ліричною сентенцією стоїть праця розуму і серця, неабияка інтелектуальна потуга й мистецька майстерність.

Книга пересипана віршами-метафорами, як-от: «Одіссея», «Ховаючи довгу думу...», «Скринька» та ін. Кожен з таких творів обіцяє читачеві цілу зливу художніх знахідок. Наприклад, у поезії «Ховаючи довгу думу...» О.Бутузов послуговується інструментарієм літературної загадки, поєднаної з ліричною піснею. У результаті отримується надзвичайно вишуканий персоніфікований образ осені, яка «задля розваг і суму / Мстила долоні хною», «носила в руках жоржину, / А в голосі – ніжний охрип», в якій «прикраси були з бурштину, / А очі – відтінку вохри».

Метафоричний світ поезії «Одіссея» може викликати в окремих читачів певне

подивування. Захопившись міфологічною символікою для зображення сучасної експресивно-вагонної мандрівки, О.Бутузов звертається до образного ланцюжка Гомер – Одисей – Пенелопа – Циклоп – Арго. Звісно ж, останній образ явно випадає з переліку як чужорідний, оскільки належить зовсім іншому міфові. У поета-херсонця читаємо: «Ти – Одисей, а твій Арго / Наразі втілює в вагоні», «Арго не слухає керма. / На тлі залізного прогресу / Він – тінь Гомерова більма. / І радо стукають колеса» [С.10]. Мимоволі в читача може виникнути питання: яке відношення має корабель Ясона з міфу про золоте руно до Одиссея та його подорожей, адже тему аргонавтів розробляли Аполлодор, Аполлоній Родоський, Валерій Флакк, Діодор Сицилійський, Еврипід, Овідій, Піндар, Сенека, але ніяк не Гомер? Проте наутонім «Арго» у вірші О.Бутузова цілком природно входить до кола загальновідомих онімів. Адже поет підходить до образу Ясонового корабля як до символу, адаптованого до нашого сьогодення, тож його використання і виправдане, і доречно з огляду на творчий задум митця. Таких випадків вільного (не свавільного) пересипання образами-символами в текстах поета, наче в калейдоскопі граціозних візерунків, можна зустріти чимало.

У багатьох віршах збірки О.Бутузов прагне «визволити» слова й образи, що постають за ними, з прокрустових лож їх традиційного сприйняття чи сумнівних витлумачень. У поезії «Несправжнє» він зауважує: «Важко не потрапити до виру, / В плутанину мрії та мети» [С.17]. Де межа між реальним та уявним, суттєвим і неістотним, раціональним і непотрібним, статичним і змінним? Чи є логіка в порятунку душ, коли «світ приречений на злом»? А мабуть таки є.

Обіцяє жертва зради Авель:

Як зів'яне зоряний бузок,

З'явиться казкар у сяйві слави –

Звірив визволяти із казок [С.17].

Але чи хочуть самі «звірі», щоби їх «визволяли»? Щоби щось мінялось? Чи не зручніше та звичніше, наприклад, Зайцеві залишатися страхополохом, Лисиці – хитрункою, а, скажімо, Віслюкові – дурнем?

Автор збірки «За холодними річками» запрошує читача до спільних роздумів, спостережень, переживань. І це запрошення обов'язково знаходить відгук. Широка культурологічна осяжність проблематики книги, неабияка ерудиція поета доповнюються у даному виданні й формальними цікавинками. Наприклад, вірш «Панує світом недобра сила...», побудований на контрастах і дисонансах (*добро – зло, сльоза солодка – сльоза солонка, небесна радість – печаль земна*), перейнятий весняною екстатичністю («весна любов'ю себе стомила», «поцілункам нема числа», «манлива пісня в душі луна»). І ця співучість закоханої душі передається в поезії навіть графічно (і по вертикалі, і по горизонталі) через розчинення в тексті характерних для пісень звукових комплексів (*ла – ла –*

ла, на – на – на), які особливо помітні в рядкових епіфорах:

Панує світом недобра сила,
Що носить **назву** добра чи зла.
Весна любов'ю себе стомила,
І поцілункам нема числа.

La bella luna. La bella donna.

Манлива пісня в душі луна.
Сльоза солодка. Сльоза солонна.
Небесна радість. Печаль земна [С.71].

Розмаїтими є строфічна будова книги (двовірші, катрени, п'ятивірші, шестивірші, восьмивірші, астрофічні конструкції) та схеми римування. Наприклад, поезія з двох чотиривіршів «Понад горами та степами...» має вишукане звучання завдяки римуванню bdhk bdhk, тобто виключно парокситонними римами поєднані попарно перші, другі, треті, четверті рядки строф. А в побудованому на анафорах вірші «Як недобре, що у світі...» спостерігаємо ще більш ускладнену схему переплетінь між рядками та строфами: bdha klta bdhc kltc. Тобто автор єднає парокситонними римами попарно перші, другі, треті рядки початкової та третьої строф, а також відповідно другої і четвертої строф. Водночас завдяки окситонним римах у кінцевих рядках пов'язуються між собою і суміжні строфи (перша з другою, третя з четвертою).

Вітаючи появу чергової книги митця, маємо поряд з тим застерегти: і в цьому виданні автор припускається багатьох мовних огріхів. Насамперед це використання слів і форм, які не притаманні українській мові, або ж подані з помилками: *молва* замість *чутка*, *поголов*; *поети*, *схибив по істоті* позамість *поети*, *схибивши по істоті*; *занепастив* на місці *занапастив*; *здебільше*, хоча слід уживати *здебільшого*; *ввечорі*, а треба *увечері*. Це, звісно, наслідки українсько-російського мовного порубіжжя та вплив просторіччя. Тому у книзі О.Бутузова читаємо: *убігти звідси* (хоча треба: *втекти звідси*); *висохлих болот* замість *висохлих боліт* чи *азарта*, коли слід сказати *азарту*; *долонь*, *тремлива і жарка* (а треба: *долоня*, *тремлива і жарка*).

Збірка О.Бутузова «За холодними річками» засвідчує, що поет перебуває у zenіті своїх творчих пошукань, не зупиняється на досягнутому, невпинно продовжує своє експериментування над словом.

Немченко І.В. «Кожен з нас – як на долоні» (Бутузов О. «За холодними річками»)/ Рец. / Іван Немченко // Вісник Таврійської фундації (ОВУД). – Випуск 6. – К.-Херсон: Просвіта, 2009. - С.308-314.